

Kontrast madde bilgi formlarının hasta anksiyetesi üzerine etkisi

Banu Bağlan Sakan, Ümit Belet, Hüseyin Akan, Ahmet Rifat Şahin, Ahmet Tefik Sunter

AMAÇ

Intravenöz kontrast madde kullanımı öncesi hastalara bilgi formu verilmesinin hastalardaki anksiyete düzeyine etkisinin araştırılması amaçlandı.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmaya bilgisayarlı tomografi incelemesi için bekleyen 297 hasta katıldı. Hastalar 3 gruba ayrıldı. 1) Bilgi formu verilen ve intravenöz kontrast madde yapılacak hastalar, 2) Bilgi formu verilmeyen ve intravenöz kontrast madde yapılacak hastalar, 3) Bilgi formu verilmeyen ve intravenöz kontrast madde verilmeyecek hastalar. Her 3 gruptaki hastalardan standart anksiyete testi anketi doldurmaları istendi. Sonuçlar istatistiksel olarak karşılaştırıldı.

BULGULAR

3 grup arasında yapılan varyans analizinde anksiyete puan ortalaması 1. grupta 39.2 ± 11.7 , 2. grupta 42 ± 10.4 , 3. grupta 38.6 ± 9.5 olarak bulunmuştur. Anksiyete skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

SONUÇ

Kontrast madde verilecek hastaların önceden bilgilendirilmesinin hastaların anksiyete düzeyini etkilemediği sonucuna varıldı.

Ülkemizde hastalara intravenöz kontrast maddelerin yan etkileri ile ilgili bilgilendirme çoğunlukla yapılmamaktadır. Hastalara bilgi verilmesinin bir nedeni olarak intravenöz kontrast madde kullanımı öncesi hastalara kontrast maddeler hakkında bilgi verilmesinin hastalarda anksiyete düzeyini, dolayısı ile kontrast madde reaksiyonunun ortaya çıkış olasılığını arttıracığı öne sürülmektedir (1). Bu çalışmada kontrastlı incelemeler öncesinde kontrast maddeler ve yan etkileri hakkında bilgilendirilen hastalarda anksiyete düzeyleri değerlendirilmiştir.

Gereç ve yöntem

Radyoloji departmanına bilgisayarlı tomografi (BT) tetkiki için başvuran 320 hasta çalışmaya alındı. Genel durumu iyi olmayan, okur yazar olmayan, psikiyatrik bozukluğu olan, daha önce kontrast madde kullanılmış olan 23 hasta çalışma dışı bırakıldı. Çalışma konusunda bilgi verilip gönüllü olan kalan 297 hasta 3 gruba ayrıldı:

Grup I: Kontrastlı BT tetkiki yapılmasını bekleyen ve tetkikten yarım saat önce kontrast madde bilgi formu (Resim 1) vermek suretiyle kontrast maddenin minör ve majör yan etkileri hakkında bilgilendirilen hastalar.

Grup II: Kontrastlı BT tetkiki yapılacak olan, ancak kontrast madde bilgi formu verilmeyen hastalar.

Grup III: Kontrastsız BT tetkiki yapılacak ve kontrast madde bilgi formu verilmeyen hastalar.

Birinci gruptaki hastalar bilgi formunu okuduktan sonra olmak üzere her 3 gruptaki bireylere tetkik yapılmadan önce 20 sorudan oluşan, kaygı şiddetine bağlı dört dereceli olarak değerlendirilen, bir standart durumluk anksiyete anketi doldurtuldu (Resim 2) (2).

Her 3 grubun puan ortalamaları bulunarak 3 grup aralarında kıyaslandı. Birinci ve 2. grup anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması kontrast madde verilecek hastalarda bilgilendirmenin anksiyete düzeyine etkisini değerlendirmek, 1. ve 3. grup kıyaslaması bilgilendirmenin ve intravenöz kontrast madde kullanılacak olmasının birlikte anksiyete düzeyine etkisini değerlendirmek, 2. ve 3. grup kıyaslaması bilgilendirme yapılmadan, sadece kontrast madde verilecek olmasının anksiyete düzeyine etkisini değerlendirmek için yapıldı. İstatistiksel değerlendirme için varyans analizi kullanıldı. $p < 0.05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

B. B. Sakan (E), Ü. Belet, H. Akan,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Radyoloji
Anabilim Dalı, Samsun

A. R. Şahin
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri
Anabilim Dalı, Samsun

A. T. Sunter
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı
Anabilim Dalı, Samsun

22. Türk Radyoloji Kongresi'nde (26-31 Ekim 2001, Ankara) poster olarak sunulmuştur.

Gelişi: 20.02.2002 / Kabulü: 12.11.2002

Resim 1. Kontrast madde bilgi formu

KONTRAST MADDE BİLGİ FORMU	
<p>Birazdan, size bilgisayarlı tomografi incelemesi yapılacaktır. Bu incelemede X ışınları yani (röntgen ışınları) ve bilgisayarlar kullanılarak vücudun iç bölümleri incelenmekte, böylece hastalığınızın teşhis ve tedavisine yardımcı olunmaktadır. Bazı hastalarda doğru ve kesin teşhise varabilmek için bilgisayarlı tomografi incelemesinin damardan kontrast madde dediğimiz bir ilaç verilerek yapılması gerekmektedir. Kontrast madde kullanılmadan yapılan bilgisayarlı tomografinin teşhise katkısı yarıya düşecektir. Bu ilaçlar güvenli olmakla birlikte, çok seyrek de olsa bazı yan etkileri görülebilmektedir. Başka ilaçlarla da ortaya çıkabilecek bu yan etkiler şunlardır:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Bulantı, kusma hafif kaşıntı, sıcaklık hissi gibi küçük yakınmalardır. Bunlar, çoğunlukla tedavi gerektirmezler; birkaç dakika içinde kendiliğinden geçerler. Bu reaksiyonlar her yüz kişiden 1-5'inde görülebilir.2. Ciddi reaksiyonlar: Genellikle tıbbi müdahaleyi gerektiren nefes daralması, kalp atımlarında düzensizlik, nöbet, böbrek yetmezliği ve bayılma gibi reaksiyonlardır. Görülme sıklığı binde bir veya beşbinde birdir.3. Birçok ilaçla olabileceği gibi ender olarak kontrast maddelerle de yüzbinde bir oranında ölümle sonuçlanabilecek ağır reaksiyon gelişebilir. <p>Yukarıdaki bilgileri okudum ve kontrast madde kullanılmasını kabul ediyorum.</p> <p>İmza: Adı-soyadı: Tarih:</p>	

Bulgular

Her 3 grup yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi yönünden benzer özelliklere sahipti (Tablo 1).

Grupların varyans analizi sonuçlarına göre elde edilen anksiyete puan ortalamaları Tablo 2'de izlenmektedir.

Her 3 grubun anksiyete skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmadı ($p>0.05$).

Tartışma

Kontrastlı inceleme yapılacak,

kontrast madde ve yan etkileri hakkında bilgi verilen ve verilmeyen hastaların ve kontrast madde verilmeden inceleme yapılacak hastaların anksiyete düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. İntravenöz kontrast madde verilmesi öncesi, hastaları kontrast madde ve yan etkileri hakkında bilgilendirme, anksiyete düzeyini artırmamaktadır. Hatta istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte en yüksek ortalama anksiyete puanı, kontrast madde verilecek fakat bilgi formu verilmeyen hastalarda bulunmuştur. Yani kontrast madde verilmesi öncesi hastaları bilgilendirmek anksiyeteyi arttırmamış, hatta anlamlı olmasa da biraz düşürmüştür.

Bu çalışma yurdumuzda kontrast maddelerin anksiyete üzerine etkisini değerlendiren en büyük hasta grubunu içeren çalışmadır. Bu konuda Türkiye'de bundan önce yapılan ilk ve tek çalışma Bozkurt ve arkadaşları tarafından 79 hastada yapılmıştır (3). Bu çalışmada bilgilendirilen hastalarda durumsal anksiyete düzeyi (25.8 ± 8.8) bilgi verilmeyenlere (15 ± 6.9) göre yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Boz-

Resim 2. Durumluk anksiyete değerlendirme anket formu

AD-SOYAD:	YAŞ:	CİNSİYET:	☐ ERKEK	☐ KADIN
EĞİTİM DÜZEYİ:	☐ OKUR-YAZAR	☐ İLKOKUL	☐ ORTA-LİSE	☐ YÜKSEKOKUL
Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bazı ifadeler yer almaktadır. Her ifadeyi okuduktan sonra, kendinizi o anda nasıl hissettiğinizi, ifadelerin hizasındaki parantezlerden uygun olanının içine (X) işareti koyarak belirtiniz Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Lütfen her ifadeyi cevaplayınız.				
	Hiç	Biraz	Çok	Tamamen
1. Şu anda sakinim	()	()	()	()
2. Kendimi emniyette hissediyorum	()	()	()	()
3. Şu anda sinirlerim gergin	()	()	()	()
4. Pişmanlık duyuyorum	()	()	()	()
5. Şu anda huzur içindeyim	()	()	()	()
6. Şu anda hiç keyfim yok	()	()	()	()
7. Başıma geleceklerden endişe duyuyorum	()	()	()	()
8. Kendimi dinlenmiş hissediyorum	()	()	()	()
9. Şu anda kaygılıyım	()	()	()	()
10. Kendimi rahat hissediyorum	()	()	()	()
11. Kendime güvenim var	()	()	()	()
12. Şu anda asabım bozuk	()	()	()	()
13. Çok sinirliyim	()	()	()	()
14. Sinirlerimin çok gergin olduğunu hissediyorum	()	()	()	()
15. Kendimi rahatlamış hissediyorum	()	()	()	()
16. Şu anda halimden memnunum	()	()	()	()
17. Şu anda endişeliyim	()	()	()	()
18. Heyecandan şaşkına dönmüş gibiyim	()	()	()	()
19. Şu anda sevinçliyim	()	()	()	()
20. Şu anda keyfim yerinde	()	()	()	()

Tablo 1. Grupların sayısı, yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi dağılımları

	Sayı	Ortalama yaş	Cinsiyet (%)		Eğitim düzeyi (%)		
			Erkek	Kadın	İlkokul	Ortaokul-Lise	Üniversite
Grup I	95	37.3	55.8	44.2	47.5	32.4	20.1
Grup II	102	41.6	51	49	45.1	35.6	19.3
Grup III	100	36.6	52	48	47.3	34.1	18.6

Tablo 2. Üç grubun ortalama anksiyete puanları

	Grup I	Grup II	Grup III
Ortalama puan	39.2±11.7	42.0±10.4	38.6±9.6

kurt ve arkadaşları çalışmada kullanılan kontrast maddenin iyonik formda oluşunun bu sonucu etkilemiş olabileceğini belirtmişlerdir.

Kontrast maddeler hakkında bilgi verilmemesinin nedenleri arasında kontrast madde reaksiyonlarının çoğunun minör reaksiyonlar olduğu ve bilgi vermenin gereksiz yere anksiyeteyi dolayısı ile kontrast madde reaksiyonlarının prevalansını artıracağı sayılmaktadır. Lalli, anksiyetenin oluşturduğu santral sinir sistemi değişikliklerinin intravenöz kontrast madde kullanımı ile birlikte görülen riskler konusunda bilgilendirilen hastalarda tedavi gerektirmeyen minör reaksiyon prevalansında artışa yol açabileceğini öne sürmüştür (1). Fakat ciddi yan etkilerde istatistiksel olarak bir artış saptamamışlardır. Bu sonuç, hasta popülasyonunun İV kontrast maddelere karşı ciddi yan etkileri araştırmak için yeterli büyüklükte olmamasına ya da gerçekten böyle bir artış olmamasına bağlı olabilir. Bu çalışmada hastaların anksiyete düzeyleri değerlendirilmiştir. Alfidi, anjiyografi yapılacak 232 hastanın %35'inde bilgilendirmenin rahatsızlık verdiğini bulmuş, ancak bunun sonucunda komplikasyon sıklığında herhangi bir artma saptamamıştır (4). Higashi ve arkadaşları kontrast madde yapılmasını bekleyen hastalar bilgilendirildiği zaman gecikmiş reaksiyon sıklığının üç kat arttığını bulmuştur (5).

Literatürde kontrast madde hakkında hastaların bilgilendirilmesinin anksiyete üzerine etkilerini değerlendiren çalışmalar mevcuttur. Hopper ve ar-

kadaşları 2050 hastada yaptıkları çalışmada bilgi verilen ve verilmeyen hastalar arasında anksiyetede anlamlı farklılık bulmamışlar, yan etki prevalansında da artış olmadığını belirtmişlerdir (6). Spring ve arkadaşları bilgi verilen hastaların sadece %23'ünün bilgilendirme sonrası anksiyete yaşadıklarını bulmuşlardır (7). Debray ve arkadaşları ise bilgilendirme sonucu hastaların %11'inin kendilerini daha anksiyeteli hissettiklerini saptamışlardır (8). Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar bilgilendirme sonucunda anksiyetede artış olmadığı sonucunu desteklemektedir.

İntravenöz kontrast maddeler ve yan etkileri hakkında hastaların bilgi düzeylerini değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmalarda hastaların bilgi

düzeylerinin genelde düşük olduğu görülmektedir. Bölümümüzde Belet ve arkadaşlarının yaptığı diğer bir çalışmada kontrast madde ile ilgili hastaların genel bilgi düzeyinin %50'nin altında olduğu bulunmuştur (9). Ayrıca bilgi verilmesi konusunda hastaların görüşlerinin araştırıldığı çalışmalarda hastaların büyük bir bölümünün bilgi sahibi olmak istediği görülmektedir. Spring ve arkadaşları kontrastlı BT ya da intravenöz pyelografi yapılacak olan 902 hastanın %90'mın tüm potansiyel yan etkiler konusunda bilgi sahibi olmak istediklerini saptamışlardır (7).

Sonuç olarak kontrast maddeler ve yan etkileri hakkında bilgi düzeyinin düşük olması, hastaların bilgi sahibi olmak istemeleri ve hastaları bilgilendirmenin anksiyete düzeyini artırması nedenleriyle hastalara kendi üzerlerinde yapılacak bu işlem hakkında bilgi verilmesinin tıbbi, hukuki ve ahlaki açıdan gerekli olduğunu düşünüyoruz.

THE EFFECT OF GIVING INFORMATION FORM ABOUT SIDE EFFECTS OF INTRAVENOUS IODINATED CONTRAST MATERIAL ON THE ANXIETY LEVEL OF PATIENTS

PURPOSE: We aimed to determine the effect of informing patients about side effects of the contrast material on the level of patients' anxiety.

MATERIALS AND METHODS: Two hundred-ninety seven patients undergoing computed tomography examination were enrolled in the study. Patients were grouped in three categories: (1) patients informed about adverse effects of contrast material and waiting for IV contrast material injection, (2) uninformed patients waiting for IV contrast material injection, (3) uninformed patients undergoing unenhanced CT examination. All patients were requested to complete a questionnaire including a standard anxiety test. The results were compared statistically.

RESULTS: The mean anxiety scores calculated by variant analysis were 39.2±11.7, 42±10.4, and 38.6±9.5 in groups 1, 2, and 3, respectively. No statistically significant difference was found between the anxiety scores of the 3 groups.

CONCLUSION: Informing patients about the adverse effects of the contrast material does not affect their anxiety level.

Key words: • contrast media • tomography, x-ray computed • anxiety

TURK J DIAGN INTERVENT RADIOL 2003; 9:10-13

Kaynaklar

1. Lalli AF. Urographic contrast media reactions and anxiety. *Radiology* 1974; 112: 267-271.
2. Öner N, Le Compte A. Süreksiz durumluk/sürekli kaygı envanteri el kitabı. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. İstanbul 1985.
3. Bozkurt M, Ağargün MY, Aslan H, Kara H, Aydın S. İntravenöz kontrast madde verilerek radyolojik inceleme yapılan bireylerde kaygı düzeyleri. *Tanısal ve Girişimsel Radyoloji* 1996; 2:125-126.
4. Alfidı RJ. Informed consent: a study of patient reaction. *JAMA* 1971; 216:1325-1329.
5. Higashi TS, Takizawa K, Hasebe S, Takagi T, Yamada M, Kuniyasu Y. Prospective evaluation of psychologic effect on incidence of delayed symptoms after intravenous injection of low-osmolar contrast media. *Radiology* 1991; 181:105.
6. Hopper KD, Houts PS, TenHave TR, Matthews YL, Colon E, Haseman DB, Hartzel J. The effect of informed consent on the level of anxiety in patients given IV contrast material *AJR* 1994; 162:531-535.
7. Spring DB, Winfield AC, Friedland GW, Shuman WP, Preger L. Written informed consent for IV contrast-enhanced radiography: patient's attitudes and common limitations. *AJR* 1998; 151:1243-1245.
8. Debray MP, Messin B, Bonneville F, Laisy JP, Cinqalbre A, Schouman-Claeys E. Patient information and iodinated contrast media. *J Radiol* 1999; 80:437-440.
9. Belet Ü, Akan H, Yalın T, Güneş M, Dabak Ş. İntravenöz kontrast madde ve yan etkileri hakkında hastaların bilgi düzeyleri. *Tanısal ve Girişimsel Radyoloji* 1995; 1:347-349.